

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ**

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ЗОВНІШНІХ ЧЕРЕЗ
ВІЙНУ МІГРАНТІВ**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Дар'я ПОГОРЕЛОВА

Керівник: к. пед. н, доцентка
Тетяна ШВЕЦЬ

Рецензент: соціальний працівник
Херсонського міського центру
соціальних служб для сім'ї, дітей та
молоді
Віктор БУЛКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів	6
1.1 Проблеми родин з дітьми зовнішніх через війну мігрантів.....	6
1.2 Особливості соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів.....	16
РОЗДІЛ 2. Технологічні аспекти соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів	31
2.1 Авторська програма діяльності адаптаційно-дозвілєвого центру «Діти світу» для дітей зовнішніх мігрантів.....	31
2.2 Методологічні рекомендації для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів	40
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів є надзвичайно високою у сучасних умовах глобальних міграційних процесів та міжнародних конфліктів. В умовах зростаючої кількості вимушених переселенців, зокрема внаслідок військових конфліктів, проблема адаптації дітей мігрантів стає ключовою в контексті забезпечення їхньої психологічної, соціальної та освітньої інтеграції.

Актуальність дослідження соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів полягає в тому, що глобалізація та посилення міграційних процесів створюють нові виклики для суспільства, зокрема щодо інтеграції та адаптації дітей, які опинилися в новому культурному та соціальному середовищі. Зовнішні мігранти та їхні родини часто стикаються з труднощами, пов'язаними з мовними бар'єрами, культурними відмінностями, відчуженістю, а також соціально-економічними проблемами. Діти, які опиняються у таких умовах, є особливо вразливою групою.

Ефективна соціальна адаптація дітей зовнішніх мігрантів є важливим елементом соціальної стабільності. Вона сприяє гармонійному розвитку суспільства та зменшенню соціальної нерівності, що робить тему дослідження важливою як для науковців, так і для державної політики.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок про підвищення уваги вітчизняних та закордонних дослідників до тем соціальної адаптації дітей мігрантів, зокрема цій проблемі присвячені наукові праці О. Кононенко, А. Григоращенко, Ю. Ждановича, М. Хащівської, К. Янченко та багатьох інших.

Недостатньо уваги приділяється дітям зовнішніх через війну мігрантів, а саме технологічним особливостям їх соціальної адаптації, це й зумовило обрання теми кваліфікаційної роботи «Соціальна адаптація дітей зовнішніх через війну мігрантів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в межах наукової теми «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790) кафедри філософії, соціології та соціальної роботи. Тему дослідження обговорено й затверджено протоколом на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи, а також наказом по Херсонському державному університету.

Основною метою дослідження є розробка та впровадження ефективних стратегій соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів, зокрема через створення і оцінку авторських програм і методик, які допоможуть поліпшити їхню соціальну інтеграцію, забезпечити психологічну підтримку та забезпечити освітню адаптацію в новому середовищі.

Завдання дослідження:

1. аналіз проблем родин з дітьми зовнішніх через війну мігрантів,
2. висвітлення особливостей соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів,
3. розроблення авторської програми для адаптаційно-дозвілєвого центру,
4. надання рекомендацій для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів.

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація дітей зовнішніх мігрантів, а **предметом дослідження** виступають процеси й технології соціальної адаптації, зокрема програми та методи підтримки, що сприяють успішній інтеграції цих дітей у нове соціальне середовище.

Методи дослідження: аналіз наукової та законодавчої літератури для більш якіснішого висвітлення проблем родин зовнішніх мігрантів з дітьми, спостереження за діяльністю фахівців соціальної сфери щодо соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів.

Наукова новизна роботи полягає в розробці авторської програми діяльності адаптаційно-дозвілєвого центру «Діти світу» для дітей зовнішніх мігрантів та наданні методологічних рекомендацій для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці ефективних програм і методів соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів, що дозволяє покращити їхню інтеграцію в нове соціальне середовище, забезпечити комплексну підтримку у психологічному, освітньому та соціальному аспектах, а також надає практичні рекомендації для фахівців, освітян та політиків, що сприяють підвищенню якості життя та благополуччя цієї вразливої групи населення.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були обговорені під час засідань та попередніх захистів кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протоколи від 06.02.2023 р. № 6, від 06.02.2023 р. № 6). Результати дослідження стали предметом доповіді під час I Регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика соціальної роботи: досвід, сучасний стан, стратегії» для здобувачів вищої освіти та молодих науковців (03-04 грудня 2024 року, м. Івано-Франківськ).

За результатами дослідження підготовлено до друку наукову статтю на тему: «Проблеми родин із дітьми зовнішніх мігрантів через війну», що вийшла в електронному альманаху «Магістерські студії» (2024).

Структура роботи: вступ, два розділи, чотири підрозділи та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ЗОВНІШНІХ МІГРАНТІВ

1.1 Проблеми родин з дітьми зовнішніх мігрантів через війну

Сьогодні, у контексті глобальних викликів, пов'язаних із військовими конфліктами, проблема зовнішньої міграції набуває особливої актуальності. Масштабні переміщення людей, спричинені війною, впливають не лише на економічні, політичні та соціальні аспекти життя, але й на найбільш вразливі категорії населення – дітей. Діти зовнішніх мігрантів через війну стикаються з низкою серйозних викликів: втрата домівки, розлука з близькими, адаптація до нових культурних та соціальних реалій. Ці фактори безпосередньо впливають на їхній психоемоційний стан та розвиток, що робить цю проблему не лише соціальною, але й психологічною.

Кононенко О. та Григоращенко А. стверджують, що «процес адаптації дітей-мігрантів у сучасних умовах навколишньої дійсності складається таким чином, що їм необхідно витратити великі внутрішні інтелектуальні та емоційні ресурси на адаптацію до нових умов. Діти-мігранти долають тривогу та стрес, біль розриву зі звичним середовищем та близькими людьми (більшість дітей знаходяться в еміграції без батька), з якими вони проживали до переїзду. Міграційні процеси призводять до виникнення цілого комплексу проблем, що характеризуються певною специфікою та вимагають свого невідкладного та детального вирішення» [9].

«Міграція завжди вважалася однією з важливих проблем населення і розумілася не тільки як механічне пересування людей, а і як складний суспільний процес, що стосується багатьох сторін соціально-

економічного життя людей. Міграція населення – це будь-яке територіальне переміщення населення, яке пов'язане з перетином як внутрішніх, так і зовнішніх кордонів територіальноадміністративних утворень з метою зміни постійного місця проживання або тимчасового перебування на території для здійснення навчання або трудової діяльності незалежно від того, під переважним впливом яких факторів воно відбувається – добровільних чи примусових» [26].

«Чинники, що впливають на успішність адаптації дітей-мігрантів у новому середовищі – це тип міграції. У цьому ключі прийнято розглядати чотири базові типи: - добровільні мігранти; - біженці (люди, насильницьким чином витіснені з рідного регіону внаслідок війни); - особи, які шукають притулку (на власний вибір ухвалили рішення залишити регіон з метою самозбереження); - тимчасово перебувають (приїхали на обмежений час з певною метою та наміром повернутися до рідного регіону після закінчення воєнного періоду)» [9].

У сучасних умовах виникає нагальна потреба в розробці ефективних механізмів соціальної підтримки для дітей, які пережили травматичний досвід війни та вимушеної міграції. Важливим завданням соціальних працівників стає не лише допомога у забезпеченні основних потреб цих сімей, але й сприяння психологічній реабілітації дітей, їхній інтеграції в нове суспільство та збереженні власної культурної ідентичності.

Актуальність дослідження визначається необхідністю пошуку дієвих шляхів соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів, які опинилися в нових умовах через військові дії. Розуміння проблем, з якими стикаються ці родини, допоможе розробити ефективні стратегії соціальної роботи, спрямовані на підтримку та захист наймолодших учасників міграційних процесів [6].

Діти, які стали вимушеними мігрантами внаслідок війни, опиняються у вкрай важких психологічних умовах, що можуть суттєво вплинути на їхній емоційний стан, психічне здоров'я та соціальну адаптацію. Війна, як явище, яке руйнує звичне середовище та створює небезпеку, залишає глибокий відбиток на психіці дітей, які ще не мають достатньо ресурсів для самостійного подолання травмуючих подій. Основні психологічні проблеми, з якими стикаються діти зовнішніх мігрантів, є багатогранними і часто вимагають комплексного підходу до їх вирішення.

Діти, які пережили воєнні дії, стикаються з травматичним стресом. Вони стають свідками руйнівних подій, таких як обстріли, втрати рідних та друзів, руйнування їхніх домівок. Часто ці події настільки глибоко вражають дитячу психіку, що можуть призвести до посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Симптоми ПТСР можуть проявлятися через повторні спогади про пережите, нічні кошмари, безсоння, підвищену тривожність та панічні атаки. Діти можуть уникати ситуацій, які нагадують їм про травматичні події, демонструвати агресивну або замкнену поведінку.

Війна породжує у дітей постійне відчуття небезпеки. Навіть після переїзду до більш безпечного середовища, діти можуть продовжувати відчувати страхи, пов'язані з можливістю нових втрат чи небезпек. Це може проявлятися у вигляді генералізованого тривожного розладу, коли дитина відчуває постійну тривогу без конкретної причини, або у вигляді специфічних фобій. Тривожні стани можуть супроводжуватися фізичними симптомами: головними болями, болями в животі, прискореним серцебиттям [10].

Діти зовнішніх мігрантів часто стикаються з труднощами у встановленні нових соціальних зв'язків після переїзду. Розлука з друзями та рідними, втрата стабільного середовища призводять до того, що діти

можуть стати відчуженими, уникати спілкування або, навпаки, відчувати сильний страх перед новими стосунками. У них може виникати відчуття недовіри до оточуючих, особливо якщо під час міграції вони зіткнулися з дискримінацією, непорозумінням або навіть насильством.

Діти мігрантів через війну часто вважають себе "чужими" в новій країні, що може призвести до зниження рівня їхньої самооцінки. Вони можуть відчувати себе неповноцінними через відмінності в мові, культурі чи соціальному статусі. У багатьох випадках діти почуваються ізольованими через труднощі з інтеграцією в нове середовище, що ще більше підсилює почуття невпевненості та низької самооцінки. Це може негативно вплинути на їхній академічний успіх та соціальну взаємодію.

Втрата рідного дому, друзів, звичного середовища та нестабільність життя можуть призвести до розвитку депресивних станів у дітей. Вони можуть стати замкнутими, апатичними, втратити інтерес до занять, які раніше приносили задоволення. Депресія у дітей проявляється через постійне почуття смутку, втому, небажання брати участь у соціальних активностях, а в деяких випадках навіть через думки про самогубство.

Психологічні проблеми часто впливають на фізичне здоров'я дітей. Підвищений рівень стресу та тривожності може призводити до розвитку психосоматичних розладів. Наприклад, у дітей можуть виникати головні болі, проблеми з травленням, порушення сну або інші фізичні симптоми, які не мають фізіологічного пояснення, але пов'язані з емоційними переживаннями [11].

Діти зовнішніх мігрантів, особливо ті, хто змушений був залишити свої домівки через війну, стикаються з численними соціальними труднощами, що значно ускладнюють їхню інтеграцію у нове суспільство. Однією з головних проблем є процес соціальної адаптації, який часто супроводжується відчуттям відчуження та дискримінації.

Відчуття «чужості» у новій країні зумовлене культурними, мовними та соціальними відмінностями, з якими діти мігрантів не завжди можуть легко впоратися. Вони можуть стати жертвами непрямой або прямої дискримінації з боку однолітків, викладачів та інших соціальних груп, що призводить до ізоляції та зниження рівня соціальної активності.

Окрему складність становлять проблеми з отриманням якісної освіти. Мовні бар'єри є одним із найвагоміших чинників, що перешкоджають повноцінному залученню дітей до освітнього процесу. У більшості випадків діти не володіють мовою країни перебування на належному рівні, що створює значні труднощі у засвоєнні навчальних матеріалів та комунікації з вчителями та однолітками. Різниця в навчальних програмах також стає серйозною проблемою, оскільки освітні системи в різних країнах можуть суттєво відрізнятися. Це призводить до того, що діти мігрантів часто не встигають за своїми однолітками, що ще більше підсилює відчуття відчуження та невпевненості у своїх силах. Крім того, нерозуміння або незнання культурних традицій нової країни спричиняє додаткові труднощі, зокрема у взаємодії з однолітками та вчителями.

Важливим аспектом соціального розвитку дітей є встановлення та підтримка соціальних зв'язків з однолітками, які відіграють ключову роль у формуванні почуття належності до групи та розвитку навичок соціальної взаємодії. Однак діти зовнішніх мігрантів часто відчують ізоляцію та самотність через відсутність таких зв'язків. Вони можуть мати труднощі у налагодженні стосунків з новими друзями через мовні та культурні бар'єри, що ще більше ускладнює їхню інтеграцію в нове соціальне середовище. Це впливає на їхній емоційний стан і може призвести до соціальної замкнутості та відчуженості, що негативно позначається на загальному розвитку дитини. Таким чином, соціальні труднощі, з якими стикаються діти зовнішніх мігрантів, мають

комплексний характер і потребують системної підтримки з боку соціальних інститутів та освітніх закладів для полегшення їхньої інтеграції та розвитку [5].

Економічні виклики, з якими стикаються сім'ї зовнішніх мігрантів через війну, є одним із найважливіших аспектів, що визначають якість їхнього життя та можливості інтеграції в нове суспільство. Однією з ключових проблем є нестабільне фінансове становище, яке часто виникає внаслідок втрати роботи на батьківщині та труднощів з пошуком нових джерел доходу в країні перебування. Для багатьох сімей війна означає не лише фізичне переміщення, але й повний розрив з попереднім місцем праці, професійною діяльністю та соціальним середовищем. У нових умовах знайти стабільне джерело доходу стає вкрай складним завданням, особливо в умовах високої конкуренції на ринку праці, мовних бар'єрів, відмінностей у професійній кваліфікації та правових обмежень для мігрантів.

Сім'ї, що мігрують через війну, часто стикаються з ситуацією, коли один або обидва батьки залишаються без постійної роботи, або змушені працювати на низькооплачуваних посадах, які не відповідають їхній кваліфікації. Це, в свою чергу, призводить до значного зниження рівня життя, що впливає не лише на матеріальний добробут, але й на емоційний стан усіх членів родини, особливо дітей. Діти в таких сім'ях можуть відчувати нестачу базових ресурсів, таких як харчування, одяг, медичні послуги та освіта, що негативно позначається на їхньому розвитку та інтеграції в суспільство.

Окрім того, важливим економічним викликом є залежність сімей мігрантів від соціальних програм підтримки в країні перебування. Для багатьох мігрантів такі програми стають єдиним джерелом доходу в перші місяці або навіть роки після переміщення. Проте соціальна допомога часто не забезпечує належний рівень життя для таких сімей,

оскільки обсяг державних субсидій або інших форм підтримки може бути обмеженим або недостатнім для покриття основних потреб. У багатьох випадках ці програми є тимчасовими та не гарантують стабільності, що посилює економічну невпевненість сімей.

Відсутність стабільного джерела доходу та залежність від соціальних виплат також створюють додаткові бар'єри для соціальної адаптації, оскільки сім'ї змушені фокусуватися на базовому виживанні, а не на довгострокових цілях, таких як інтеграція в ринок праці або отримання додаткової освіти. У такій ситуації вразливими стають не лише батьки, але й діти, які можуть не отримати необхідної підтримки для свого розвитку через обмежені ресурси сім'ї. Це ускладнює їхню адаптацію до нового соціального середовища та створює довгострокові негативні наслідки для їхнього майбутнього економічного становища [10].

Таким чином, економічні виклики, з якими стикаються сім'ї зовнішніх мігрантів, що змушені були залишити свої домівки через війну, є багатограними і мають далекосяжні наслідки для їхнього соціального і матеріального благополуччя.

Культурні бар'єри, з якими стикаються діти зовнішніх мігрантів, що перемістилися через війну, є однією з найбільш складних перешкод у процесі їхньої соціальної та психологічної адаптації. Однією з основних проблем є культурний шок, що виникає внаслідок зіткнення з новими нормами поведінки, традиціями та звичаями, які можуть суттєво відрізнятися від тих, до яких діти звикли в своїй рідній країні. Культурний шок проявляється в відчутті дезорієнтації, тривожності та невпевненості, оскільки дитина повинна пристосовуватися до зовсім іншого соціального контексту, в якому встановлені інші правила взаємодії, етикету та комунікації.

У новому середовищі діти часто не мають чіткого уявлення про те, як поводитися в певних ситуаціях, що може викликати почуття ізоляції та відчуження. Вони можуть стикатися з нерозумінням або навіть неприйняттям з боку однолітків через їхні відмінні культурні практики, що може призвести до зниження самооцінки, соціальної відстороненості та труднощів у встановленні нових соціальних зв'язків. Окрім цього, діти можуть відчувати внутрішній конфлікт через те, що нове суспільство нав'язує інші соціальні ролі та очікування, які можуть суперечити їхньому попередньому досвіду та сімейним цінностям.

Інтеграція в нове культурне середовище також ускладнюється труднощами у збереженні власної ідентичності. Для дітей зовнішніх мігрантів процес інтеграції в нову культуру часто супроводжується тиском асиміляції, коли вони змушені адаптуватися до культурних норм країни перебування, щоб бути прийнятими в суспільстві. Водночас зростає ризик втрати зв'язку з власними культурними традиціями, що може спричинити втрату відчуття приналежності до своєї етнічної спільноти. Для багатьох дітей цей процес стає джерелом внутрішньої напруги, оскільки вони намагаються збалансувати необхідність інтеграції в нову культуру з бажанням зберегти свою культурну спадщину та ідентичність [8].

Проблема збереження ідентичності стає ще більш складною, коли діти мігрантів стикаються з тиском з боку як нової культури, так і своєї родини. З одного боку, нове суспільство може вимагати від них прийняття нових норм і цінностей, а з іншого боку, сім'я може наполягати на дотриманні традицій та цінностей рідної культури. Цей конфлікт між двома культурами може призвести до внутрішнього розколу, що негативно впливає на психологічне здоров'я дитини та її здатність ефективно інтегруватися в нове суспільство.

Загалом, культурні бар'єри, з якими стикаються діти зовнішніх мігрантів, є серйозними перешкодами для їхньої повноцінної інтеграції в нове соціальне середовище. Процес адаптації вимагає не лише вивчення нових культурних норм, але й збереження власної ідентичності, що є важливою частиною психологічного і соціального розвитку дитини. Для успішної інтеграції таких дітей необхідна системна підтримка з боку шкіл, соціальних служб та інших інституцій, які можуть допомогти їм подолати культурний шок і забезпечити можливості для збереження та розвитку їхньої етнічної ідентичності.

Проблеми сімейної динаміки у сім'ях зовнішніх мігрантів, що змушені були покинути свої домівки через війну, є одним із найскладніших аспектів адаптації. Однією з основних проблем є втрата підтримки розширеної сім'ї та громади, які традиційно відіграють ключову роль у забезпеченні емоційної та соціальної стабільності дитини. У рідній країні діти часто отримують важливу підтримку не лише від батьків, але й від бабусь, дідусів, інших родичів та членів громади, які створюють міцну мережу соціальних зв'язків. Після вимушеної міграції ці зв'язки можуть бути частково або повністю втрачені, що призводить до емоційної ізоляції як для батьків, так і для дітей. Відсутність доступу до звичних джерел підтримки може значно вплинути на психологічний стан дитини, оскільки вона позбавлена стабільності, яку забезпечували сім'я та громада [4].

Ця ізоляція також посилюється тим, що нове середовище не завжди може запропонувати еквівалентну мережу підтримки, особливо на ранніх етапах адаптації. У багатьох випадках діти мігрантів залишаються без необхідного емоційного ресурсу для подолання стресу, який виникає внаслідок переїзду, втрати рідного дому та нових умов життя. Водночас, цей процес впливає і на самих батьків, які також стикаються з численними труднощами адаптації — економічними,

соціальними та психологічними. Батьки, що переживають власні труднощі адаптації, можуть відчувати підвищений рівень стресу, який, у свою чергу, передається дітям. Тиск, пов'язаний із забезпеченням основних потреб сім'ї в нових умовах, пошуком роботи, подоланням мовних бар'єрів і адаптацією до незнайомої культури, створює додаткове навантаження на батьків. Вони часто перебувають у стані тривоги або пригніченості, що обмежує їхню здатність ефективно підтримувати своїх дітей у процесі адаптації.

Підвищений рівень стресу серед батьків безпосередньо впливає на емоційний стан дітей, оскільки вони гостро реагують на зміни в сімейній атмосфері. Діти, особливо молодшого віку, схильні відчувати тривогу, страх або невпевненість у ситуаціях, коли бачать, що їхні батьки емоційно нестабільні або перевантажені проблемами. Відсутність можливості отримати підтримку від батьків через їхній стрес або фізичну відсутність (через необхідність працювати) посилює відчуття ізоляції дитини. Це може призвести до виникнення різноманітних поведінкових проблем, включаючи агресію, замкнутість або регресію у розвитку. Зниження якості сімейної комунікації також негативно впливає на процес вирішення проблем всередині родини, що посилює відчуття нестабільності та безпорадності у дітей.

Таким чином, проблеми сімейної динаміки у сім'ях зовнішніх мігрантів, спричинені втратою розширеної сімейної підтримки та підвищеним рівнем стресу серед батьків, є значним викликом для емоційного та психологічного благополуччя дітей. Для забезпечення стабільності та підтримки у таких сім'ях необхідні комплексні заходи, що включають психологічну допомогу, підтримку від соціальних служб та створення нових соціальних зв'язків у приймаючому суспільстві.

1.2 Особливості соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів

Соціальна робота з дітьми зовнішніх мігрантів, особливо тими, що були вимушено переміщені через війну, має свої специфічні особливості, які впливають з унікальних викликів та потреб цієї категорії. Важливими аспектами є не лише врахування психологічних і соціальних травм, пов'язаних з вимушеною міграцією, але й забезпечення інтеграції дитини в нове суспільство без втрати її культурної ідентичності.

Одним з ключових принципів соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів є індивідуальний підхід до кожної дитини. Врахування її віку, емоційного стану, рівня інтеграції у нове середовище, а також досвіду міграції дозволяє більш точно оцінити потреби дитини та розробити ефективний план втручання. Це особливо важливо, оскільки діти можуть по-різному реагувати на стресові ситуації, зумовлені переїздом, втратою близьких, зміною соціального оточення та мовними бар'єрами.

Індивідуальний підхід до кожної дитини є основою соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів, оскільки кожна дитина має унікальні особисті, соціальні та культурні особливості, які впливають на її адаптацію та психологічний стан. Цей підхід передбачає не лише врахування віку, статі чи культурного середовища, але й детальний аналіз життєвого досвіду дитини, її травм та викликів, пов'язаних з міграцією та воєнними подіями [9].

По-перше, соціальні працівники повинні здійснити детальну оцінку потреб дитини. Це включає психоемоційний стан дитини, її здатність спілкуватися з іншими, рівень адаптації в новому середовищі, а також специфічні проблеми, з якими вона стикається. Наприклад, деякі діти можуть бути більш схильні до відчуження або самотності через

втрату близьких або труднощі соціалізації у новій країні. У такому випадку індивідуальний план втручання може включати психосоціальну підтримку для зміцнення емоційної стійкості.

По-друге, індивідуальний підхід також стосується врахування освітніх потреб дитини. Важливо визначити, чи має дитина мовні бар'єри, чи вона стикається з труднощами в новій освітній системі, або чи вона потребує спеціальної педагогічної підтримки. Соціальні працівники повинні співпрацювати з учителями, шкільними психологами та батьками для розробки освітніх програм, які враховують індивідуальні потреби дитини. Наприклад, для дитини, яка не володіє мовою приймаючої країни, необхідно забезпечити додаткові уроки мови та підтримку в навчальному процесі.

Третім важливим аспектом індивідуального підходу є соціально-психологічна підтримка, яка повинна бути адаптована до конкретних переживань дитини. Деякі діти можуть проявляти ознаки посттравматичного стресового розладу, тоді як інші можуть демонструвати поведінкові проблеми або труднощі у формуванні нових соціальних контактів. У таких випадках соціальні працівники повинні застосовувати спеціалізовані методики, такі як когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, або методи емоційної регуляції, що допомагають дитині впоратися з пережитими травмами та зниженням рівня тривожності.

Крім того, індивідуальний підхід враховує культурну ідентичність дитини. Під час адаптації діти зовнішніх мігрантів можуть стикатися з конфліктами між своєю рідною культурою та культурою нової країни. Соціальні працівники повинні допомогти дітям зберегти зв'язок з їхньою національною ідентичністю, водночас сприяючи їх інтеграції у нове середовище. Це може включати підтримку участі у культурних заходах

або знайомство з іншими дітьми, які мають подібний життєвий досвід, що сприяє зміцненню почуття спільності та безпеки.

Індивідуальний підхід також вимагає активної співпраці з батьками. Батьки відіграють ключову роль у процесі адаптації дитини, і їх власні труднощі можуть негативно вплинути на психологічний стан дітей. Соціальні працівники повинні підтримувати батьків, надаючи їм консультації та ресурси для ефективної підтримки дитини. Наприклад, надання інформації про доступ до соціальних програм, освітніх установ, психологічної допомоги або юридичних послуг допоможе батькам забезпечити стабільність для своїх дітей.

Таким чином, індивідуальний підхід є багатограним процесом, що включає психологічну, освітню та соціальну підтримку, яка враховує унікальні обставини та потреби кожної дитини. Такий підхід дозволяє забезпечити максимальну ефективність соціальної роботи та створити умови для успішної адаптації дитини до нових умов життя.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення соціально-психологічної підтримки. Соціальні працівники мають зосереджувати свої зусилля на допомозі дітям у подоланні травм, пов'язаних з війною та вимушеною міграцією. Для цього використовуються різні психосоціальні методи, зокрема арт-терапія, ігрова терапія, групова терапія та індивідуальне консультування. Ці методи спрямовані на відновлення почуття безпеки у дитини, зниження рівня тривожності та підвищення її здатності адаптуватися до нового середовища.

Забезпечення психологічної підтримки дітей зовнішніх мігрантів, які пережили травматичний досвід війни та вимушеного переселення, є однією з найважливіших складових соціальної роботи. Такі діти часто стикаються з широким спектром психологічних проблем, включаючи тривожність, депресію, посттравматичний стресовий розлад, труднощі адаптації, соціальну ізоляцію та емоційне виснаження. Психологічна

підтримка спрямована на те, щоб допомогти дітям подолати ці виклики, знизити негативний вплив травми та сприяти їхній адаптації до нового середовища [10].

Однією з основ соціально-психологічної підтримки є своєчасна діагностика емоційного стану дитини. Для цього соціальні працівники та психологи використовують методи психодіагностики, які включають інтерв'ю, опитувальники, проєктивні методики та спостереження за поведінкою дитини в соціальних і освітніх контекстах. Ці інструменти допомагають виявити рівень емоційної дезадаптації, ступінь стресу, прояви тривожності або депресії, а також оцінити когнітивні й поведінкові реакції на зміни у життєвих обставинах.

Наступним важливим аспектом соціально-психологічної підтримки є робота з травматичним досвідом дитини. Діти зовнішніх мігрантів можуть переживати різні форми травми: від прямого досвіду військових дій до втрати рідних і домівки, що є серйозними чинниками емоційної нестабільності. Психологічна робота з травмою включає застосування методів когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), що допомагає дітям змінювати негативні мисленнєві моделі, пов'язані з травматичним досвідом, а також відновлювати контроль над своїми емоціями та поведінкою. КПТ також вчить дітей технік саморегуляції та подолання стресових ситуацій.

Крім того, психосоціальна підтримка передбачає застосування арт-терапії, музичної терапії та ігрової терапії, які виявляються ефективними для дітей молодшого віку. Ці методики сприяють розвитку емоційної виразності та допомагають дітям висловлювати переживання, які вони не можуть вербалізувати. Арт-терапія дозволяє дитині через творчі форми, такі як малювання, ліплення або створення композицій, поступово опрацьовувати негативні емоції та стрес, пов'язаний із травматичним досвідом. Музична терапія, в свою чергу, сприяє

релаксації та зниженню тривожності, а ігрова терапія допомагає дітям відновити почуття безпеки та самоконтролю в безпечному середовищі гри.

Соціальні працівники та психологи також мають забезпечувати підтримку у розвитку навичок подолання стресових ситуацій (стрес-менеджменту) та емоційної саморегуляції. Це особливо важливо для дітей, які мають високий рівень тривожності або ПТСР. Навчання дихальним технікам, релаксаційним методам, а також іншим когнітивним стратегіям допомагає дітям опанувати власні емоційні реакції, зменшувати відчуття безпорадності та сприяти кращому адаптаційному процесу.

Одним із важливих завдань соціально-психологічної підтримки є інтеграція дитини в нове соціальне середовище, тобто соціальна адаптація дітей мігрантів. В умовах соціальної ізоляції діти мігрантів можуть стикатися з труднощами в налагодженні комунікації з однолітками, що збільшує рівень стресу та знижує рівень соціальної адаптації. Соціальні працівники повинні сприяти розвитку соціальних навичок дітей, організовувати групові заходи, інтеграційні проекти, що допомагають дітям встановлювати нові соціальні зв'язки та почуватися частиною колективу.

Жданович Ю наголошує, що «розглядаючи соціальну адаптацію як процес, спрямований на оптимізацію взаємовідносин людини і соціального середовища, необхідно враховувати, що цей процес є двостороннім, а саме: з одного боку, людина корегує свою поведінку відносно вимог соціуму, тобто цей процес пов'язаний з активною зміною своєї особистості, корекцією своїх власних установок і стереотипів поведінки; з іншого – людина впливає на соціальне середовище, внаслідок чого воно також зазнає певних змін. Результатом соціальної адаптації є соціальна адаптованість особистості, яка

визначається мірою набуття людиною тих особистісних якостей та засвоєнням деякого набору соціальних ролей, що, за наявних умов діяльності, уможливають задоволення її потреб на тому чи іншому рівні. Це дозволяє визначати рівень адаптованості як міру задоволеності потреб людини, що забезпечується тим станом потенціалу і спрямованості особистості, якого вона досягла у процесі соціальної адаптації на поточний момент» [8].

«Оскільки соціальна адаптація є процесом, за якого особистість пристосовується до соціального середовища і при цьому впливає на це середовище, що також спричинює зміни останнього, то варто говорити про тісний зв'язок адаптації з інтеграцією. Отже, соціальна адаптація тісно пов'язана з інтеграцією особистості в систему соціально-психологічних зв'язків та стосунків, що виникають у новому соціальному середовищі життєдіяльності. Разом із тим можна говорити, що інтеграція в групу є результатом успішної адаптації особистості» [8].

Акцентуючи увагу на конкретній цільовій групі дослідження, а саме на дітях мігрантів, Жданович Ю. зазначає, що «їх слід розглядати як дітей, котрі потрапили в складні життєві обставини, пережили кризову ситуацію, для яких важливе значення має не лише входження в нове соціальне середовище, а й відновлення психологічного стану. Тому для такої категорії дітей варто говорити про соціально-психологічну адаптацію. Це також зумовлено тим, що соціальна адаптація тісно пов'язана з психологічною, “що спонукає людину до адаптивної діяльності» [8].

Соціально-психологічна підтримка повинна охоплювати й роботу з сім'єю. Сім'я є найважливішим джерелом емоційної підтримки для дитини, але батьки мігрантів самі часто переживають значний стрес і труднощі адаптації. Це може посилювати психологічні проблеми у дитини. Психологи та соціальні працівники повинні залучати батьків до

процесу терапії, надавати їм консультації та допомагати створювати стабільне і підтримуюче середовище для дитини [2].

Таким чином, забезпечення психологічної підтримки дітей зовнішніх мігрантів потребує багатокомпонентного підходу, який включає діагностику емоційного стану, роботу з травмою, розвиток емоційної саморегуляції, інтеграцію в соціальне середовище та підтримку з боку сім'ї. Ефективна психологічна підтримка сприяє успішній адаптації дитини до нових умов та покращенню її психічного здоров'я, що є запорукою повноцінного розвитку.

Особлива увага повинна приділятися роботі з мовними бар'єрами. Мовна підтримка є необхідною частиною соціальної роботи з дітьми мігрантів, оскільки володіння мовою приймаючої країни є ключовим чинником успішної інтеграції дитини в освітнє середовище та суспільство загалом. Соціальні працівники, педагоги та волонтери повинні сприяти створенню умов для вивчення мови, надавати допомогу в навчальному процесі та заохочувати використання рідної мови для збереження культурної ідентичності.

Мовні бар'єри є однією з найзначніших перешкод для інтеграції дітей зовнішніх мігрантів у нове соціальне і освітнє середовище. Вони можуть впливати на всі аспекти життя дитини, включаючи її здатність до навчання, соціалізації та загального психоемоційного благополуччя. Робота з мовними бар'єрами є важливою складовою соціальної підтримки, і вона повинна бути комплексною та адаптованою до індивідуальних потреб дитини.

Першим кроком у роботі з мовними бар'єрами є оцінка рівня володіння мовою нової країни у дитини. Це можна здійснити за допомогою спеціалізованих мовних тестів, інтерв'ю з дитиною та її батьками, а також спостереження за її участю в освітньому процесі та соціальних взаємодіях. Оцінка допомагає виявити, чи є у дитини базові

знання мови, чи вона має проблеми з розумінням, чи виникають труднощі у вербальному та письмовому спілкуванні.

Одним із основних методів подолання мовних бар'єрів є організація індивідуальних і групових занять з вивчення мови. Індивідуальні заняття дозволяють фокусуватися на конкретних потребах дитини, таких як поліпшення граматики, словникового запасу або вимови. Групові заняття надають можливість дитині взаємодіяти з однолітками, що допомагає розвивати комунікативні навички та знижує соціальну ізоляцію.

Важливо, щоб заняття були інтерактивними та включали різноманітні методики, такі як ігри, ролеві вправи, використання мультимедійних ресурсів та ситуаційні вправи. Це робить процес навчання більш захоплюючим і ефективним, особливо для дітей, які можуть бути стомлені або зацікавлені в навчанні.

Соціальні працівники та освітяни повинні забезпечити підтримку дитини в навчальному середовищі. Це може включати надання допомоги у формі асистентів або перекладачів, які можуть бути присутніми на уроках і допомагати дитині зрозуміти навчальний матеріал. Також корисним є адаптація навчальних матеріалів для забезпечення зрозумілості та доступності інформації для дитини з обмеженим рівнем володіння мовою [4].

Забезпечення мовної підтримки повинно також включати створення умов для безперешкодної комунікації між дитиною, вчителями і батьками. Це може бути досягнуто шляхом використання перекладачів або двомовних матеріалів, що дозволяє зменшити мовні бар'єри і полегшити обговорення питань, пов'язаних з навчанням і адаптацією.

Мовні бар'єри можуть бути подолані також шляхом організації соціальних заходів, спрямованих на інтеграцію дитини в нове

середовище. Це можуть бути мовні клуби, театральні постановки, літературні читання та інші активності, що дозволяють дитині практикувати мову в неформальних умовах. Такі заходи допомагають дитині не лише покращити мовні навички, але й створити нові соціальні зв'язки та відчутти себе частиною громади.

Підтримка з боку сім'ї є ключовим чинником у подоланні мовних бар'єрів. Батьки повинні бути залучені в процес вивчення мови і підтримувати дитину вдома. Це може включати спільне читання книг, перегляд фільмів мовою нової країни, використання мобільних додатків для вивчення мови та інші активності, що допомагають дитині практикувати мову в домашніх умовах.

Процес мовної адаптації може бути стресовим для дитини, тому важливо забезпечити психологічну підтримку, що допоможе їй впоратися з труднощами. Соціальні працівники можуть організувати групові сесії підтримки, в яких діти можуть обговорювати свої переживання і отримувати емоційну підтримку від однолітків, які стикаються з подібними труднощами. Також корисним є надання індивідуальних консультацій для допомоги в подоланні тривожності і страхів, пов'язаних з мовною адаптацією.

Отже, робота з мовними бар'єрами є комплексним процесом, що включає оцінку мовних потреб, організацію навчання, підтримку в освітньому середовищі, соціальну інтеграцію, залучення сім'ї та психологічну підтримку. Ефективна стратегія підтримки дозволяє дитині не лише освоїти нову мову, але й успішно інтегруватися у нове середовище, що є критично важливим для її загального розвитку і благополуччя.

Також варто звертати увагу на розвиток соціальних зв'язків. Діти, які переживають вимушену міграцію, часто відчують ізоляцію від однолітків, що ускладнює їхню адаптацію в новому соціальному

середовищі. Соціальна робота повинна спрямовуватися на створення умов для формування соціальних контактів через організацію групових заходів, занять у позашкільних гуртках, спортивних секціях, а також надання психологічної підтримки у процесі налагодження комунікації з однолітками.

Першим етапом розвитку соціальних зв'язків є оцінка соціальних потреб і стилів взаємодії дитини. Соціальні працівники та психологи повинні дослідити рівень соціальної інтеграції дитини, її здатність до встановлення контактів, рівень соціальної тривожності та інші фактори, що впливають на її взаємодії з однолітками. Це включає спостереження за поведінкою дитини у соціальних ситуаціях, інтерв'ю з нею та її батьками, а також аналіз її соціального середовища, включаючи школу, гуртки та інші діяльності.

Одним із ключових аспектів розвитку соціальних зв'язків є створення сприятливого соціального середовища. Це може бути досягнуто шляхом організації інтеграційних заходів, які дозволяють дітям мігрантів взаємодіяти з однолітками. До таких заходів відносяться соціальні клуби, спортивні секції, художні гуртки, літературні клуби та інші колективні активності. Важливо, щоб ці заходи були інклюзивними та сприяли формуванню позитивних соціальних контактів між дітьми різного культурного походження.

Розвиток комунікаційних навичок є важливою частиною соціалізації дітей мігрантів. Соціальні працівники можуть проводити спеціальні тренінги та заняття, спрямовані на розвиток навичок ефективного спілкування, активного слухання, здатності до емпатії та розв'язання конфліктів. Важливо, щоб ці заняття були адаптовані до віку дитини та включали практичні вправи, що дозволяють дітям розвивати свої соціальні навички у безпечному та підтримуючому середовищі.

Школа є основним місцем для соціалізації дітей, тому важливо забезпечити підтримку в цьому середовищі. Соціальні працівники та вчителі повинні працювати над створенням інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє взаємодії дітей з різних культур. Це може включати організацію групових проєктів, командних ігор, а також заходів, що заохочують співпрацю і спільну діяльність. Важливо також забезпечити підтримку для дітей, які можуть відчувати себе ізольованими або виключеними, і допомогти їм знайти спільну мову з однолітками.

Розвиток соціальних зв'язків дітей також залежить від підтримки з боку батьків і сім'ї. Батьки можуть сприяти соціалізації своїх дітей, заохочуючи їх участь у різних позакласних заходах, організовуючи соціальні зустрічі з однолітками, а також підтримуючи розвиток соціальних навичок вдома. Соціальні працівники можуть надавати батькам консультації та рекомендації щодо того, як активно залучати дітей до соціальних активностей та як підтримувати їх у формуванні нових зв'язків [9].

Залучення дітей мігрантів до діяльності громади є важливим елементом їх соціальної інтеграції. Це може включати участь у місцевих культурних, спортивних або соціальних заходах, волонтерських програмах та інших ініціативах, що дозволяють дітям знайомитися з новими людьми і формувати соціальні зв'язки поза межами шкільного середовища. Важливо забезпечити, щоб ці можливості були доступними і сприяли розвитку позитивних соціальних відносин.

Процес розвитку соціальних зв'язків потребує регулярної оцінки і корекції. Соціальні працівники повинні регулярно перевіряти ефективність стратегій, що використовуються для підтримки соціальної інтеграції, і вносити корективи в разі потреби. Це може включати додаткові інтервенції, зміни у підходах до роботи з дитиною або

корекцію соціальних програм, що забезпечують кращу підтримку для дітей мігрантів.

Отже, розвиток соціальних зв'язків у дітей зовнішніх мігрантів є комплексним і багатогранним процесом, який включає оцінку соціальних потреб, створення сприятливого соціального середовища, стимулювання комунікаційних навичок, підтримку в освітньому середовищі, залучення сім'ї та громади, а також регулярну оцінку і корекцію стратегій підтримки. Ефективне управління цими аспектами сприяє успішній соціалізації дитини і забезпечує їй необхідну емоційну підтримку для адаптації в нових умовах.

Нарешті, важливим елементом соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів є підтримка сімейного середовища. Оскільки сім'я відіграє ключову роль у процесі адаптації дитини, соціальні працівники повинні активно співпрацювати з батьками, допомагаючи їм подолати власні труднощі адаптації, зокрема економічні та соціальні виклики. Важливо забезпечити доступ до інформаційної та психологічної підтримки для батьків, щоб вони могли ефективно підтримувати своїх дітей.

Першим кроком у підтримці сімейного середовища є оцінка потреб сім'ї. Соціальні працівники повинні проводити детальне обстеження соціально-економічного становища, психологічного стану та культурних особливостей родини. Це може включати інтерв'ю з батьками, оцінку їхнього рівня стресу, труднощів у пошуку роботи, доступу до медичних і соціальних послуг, а також можливих культурних та мовних бар'єрів. Розуміння цих потреб дозволяє розробити індивідуалізовані плани підтримки.

Психологічна підтримка батьків є важливою складовою підтримки сімейного середовища. Батьки дітей мігрантів часто стикаються з високим рівнем стресу через адаптацію до нових умов, втрату підтримки

розширеної сім'ї, економічні труднощі та культурні відмінності. Соціальні працівники можуть організовувати групи підтримки для батьків, надавати індивідуальні консультації, проводити тренінги з управління стресом і адаптації до нових умов.

Стабільність житлових умов і працевлаштування є важливими для забезпечення благополуччя сім'ї. Соціальні працівники можуть надавати допомогу в пошуку доступного житла та працевлаштування, а також у забезпеченні доступу до соціальних програм підтримки. Це може включати інформацію про наявні програми соціального забезпечення, допомогу в подачі заявок на соціальну допомогу, організацію консультацій з питань працевлаштування і правового статусу.

Підтримка сімейного середовища також передбачає допомогу в культурній інтеграції. Соціальні працівники можуть організовувати культурні заходи та інформаційні сесії, що допомагають родинам зрозуміти нову культуру, соціальні норми та права і обов'язки в новій країні. Це включає навчання мовам, знайомство з місцевими традиціями та соціальними практиками, а також інформацію про доступні ресурси і послуги.

Залучення сімей до місцевої громади допомагає зміцнити соціальні зв'язки і зменшити відчуття ізольованості. Соціальні працівники можуть сприяти участі сімей у громадських заходах, волонтерських програмах і культурних подіях. Це також включає організацію заходів для дітей і батьків, таких як зустрічі з однолітками, участь у спільних проектах та активностях, що сприяють розвитку соціальних зв'язків.

Освітні програми для батьків можуть допомогти їм краще розуміти потреби своїх дітей і забезпечувати їм підтримку. Це можуть бути програми з виховання дітей, управління сімейним бюджетом, навички ефективного спілкування та інші аспекти, що допомагають

батькам впоратися з викликами адаптації. Такі програми можуть включати тренінги, семінари та консультації.

Підтримка в догляді за дітьми може включати допомогу у пошуку дитячих садків, шкіл та позакласних активностей, що відповідають потребам дитини і сім'ї. Соціальні працівники можуть надати інформацію про доступні послуги, допомогти в процесі реєстрації та організувати консультації з освітніми фахівцями.

Регулярний моніторинг і оцінка ефективності наданої підтримки є важливими для забезпечення її відповідності потребам сім'ї. Соціальні працівники повинні проводити регулярні перевірки і коригувати плани підтримки в разі необхідності. Це може включати повторні інтерв'ю з батьками, оцінку змін у їхньому соціально-економічному становищі та внесення коректив у стратегії підтримки.

Отже, підтримка сімейного середовища дітей зовнішніх мігрантів є комплексним і багатограним процесом, що включає оцінку потреб родини, психологічну підтримку, допомогу в пошуку житла і працевлаштування, культурну інтеграцію, залучення до громади, освітні програми для батьків, підтримку в догляді за дітьми та моніторинг ефективності підтримки. Забезпечення всебічної підтримки сім'ї сприяє загальному благополуччю дитини і її успішній адаптації в новому середовищі.

Таким чином, соціальна робота з дітьми зовнішніх мігрантів має комплексний характер, охоплюючи психологічну, соціальну, освітню та сімейну підтримку. Успіх такої роботи залежить від здатності соціальних працівників враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечуючи їй умови для інтеграції у нове суспільство та подолання травматичних переживань.

РОЗДІЛ 2
ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
ЗОВНІШНІХ МІГРАНТІВ

2.1. Авторська програма діяльності адаптаційно-дозвілєвого центру «Діти світу» для дітей зовнішніх мігрантів

Адаптаційно-дозвілєвий центр «Діти світу» створений з метою забезпечення всебічної підтримки дітей зовнішніх мігрантів у процесі їх соціальної адаптації до нового середовища. Програма діяльності центру розроблена з урахуванням особливостей культурного, психологічного та соціального становища дітей мігрантів і спрямована на комплексний підхід до їх інтеграції в нове суспільство.

Основні цілі та завдання програми:

1. Сприяння соціальній інтеграції дітей – допомогти дітям адаптуватися до нового соціального середовища, зменшити відчуття відчуження та сприяти формуванню позитивних соціальних зв'язків.
2. Психологічна підтримка – забезпечити психологічну допомогу для подолання стресу та травм, пов'язаних з міграцією.
3. Освітня підтримка – надати підтримку в освоєнні нових мов, освітніх програм і культурних особливостей.
4. Розвиток особистих навичок – сприяти розвитку навичок самостійності, управлінню емоціями та комунікаційним здібностям.
5. Залучення до культурного життя – допомогти дітям знайомитися з культурою нової країни через участь у культурних та дозвілєвих заходах.

Програма діяльності центру розподіляється на кілька модулів та підпрограм, кожна з яких охоплює конкретні аспекти адаптації дітей.

Інтеграційні модулі

1. Модуль «Культура і традиції» спрямований на ознайомлення дітей з культурними особливостями нової країни. У його рамках проводяться майстер-класи з народних ремесел, кулінарні заняття

та святкові заходи. Інтерактивні заняття, екскурсії та зустрічі з представниками культурних організацій допомагають дітям краще зрозуміти нову культуру.

2. Модуль «Мовна підтримка» включає інтенсивні заняття з основних мов нової країни, як індивідуальні, так і групові, а також використання ігрових методик і інтерактивних додатків для подолання мовних бар'єрів. Уроки проводяться носіями мови, організовуються мовні клуби та тематичні заняття.
3. Модуль «Соціальні навички» розвиває навички ефективного спілкування і соціальної інтеграції. У його рамках проводяться тренінги з комунікації, заняття з управління конфліктами та рольові ігри, які включають практичні вправи, групові дискусії та ігри на розвиток соціальних навичок.

У модулі «Культура і традиції» передбачено низку вправ, спрямованих на ознайомлення дітей з культурними особливостями нової країни. Однією з основних форм роботи є майстер-класи з народних ремесел. Діти беруть участь у створенні виробів, використовуючи традиційні техніки, такі як вишивка, глиняна ліпка або виготовлення традиційних амулетів. На завершення кожного майстер-класу організовується виставка, де діти можуть продемонструвати свої роботи та обговорити їх значення в контексті культури нової країни.

Кулінарні заняття є ще одним важливим елементом модулю. Діти мають можливість приготувати традиційні страви під керівництвом кухаря або волонтера. Кожне заняття присвячене певній страві, що дозволяє дітям ознайомитися з новими інгредієнтами та способами приготування. В рамках кулінарних занять проводяться також обговорення історії страв та їх культурного значення.

Святкові заходи в модулі передбачають організацію святкувань національних свят, участь у карнавалах та фестивалях. Діти вивчають

ритуали і традиції, які супроводжують ці свята, що допомагає їм краще зрозуміти культурні особливості нової країни та інтегруватися в нове середовище.

Модуль «Мовна підтримка» включає інтенсивні заняття з основних мов нової країни, що забезпечує ефективну допомогу в подоланні мовних бар'єрів. У рамках цього модуля проводяться як індивідуальні, так і групові уроки з мов. Важливим компонентом є використання ігрових методик і інтерактивних додатків, які роблять навчання більш захоплюючим і ефективним. Уроки ведуть носії мови, що дозволяє дітям зануритися в мовне середовище і практикуватися в реальних умовах.

Мовні клуби та тематичні заняття є важливою частиною програми. Тематичні бесіди та рольові ігри допомагають дітям практикувати нову мову в неформальній обстановці. Наприклад, діти можуть обговорювати книги або фільми, що сприяє розвитку мовних навичок через практичні завдання та інтерактивні заняття.

У модулі «Соціальні навички» проводяться різноманітні тренінги, що розвивають ефективне спілкування і соціальну інтеграцію. Вправа «Комунікативний лабіринт» є однією з основних форм роботи, де діти вирішують кейси або сценарії конфліктів, що допомагає їм розвивати навички конструктивної комунікації. Тренінги з активного слухання, де діти практикують перефразування почутого та задавання уточнюючих питань, також є важливою частиною цього модуля.

Заняття з управління конфліктами включають рольові ігри, де діти грають ситуації конфліктів і вчаться знаходити конструктивні рішення. Ці вправи допомагають дітям розвивати навички мирного вирішення конфліктів і вчать їх бути посередниками у суперечках.

Рольові ігри, що включають різні соціальні сценарії, дозволяють дітям практикувати свої навички в різних соціальних ситуаціях. Вправа

«Емпатія», де діти ставляться на місце інших, допомагає розвивати соціальну чутливість і співчуття, що є важливими аспектами інтеграції в нове середовище.

Програма адаптаційно-дозвілєвого центру «Діти світу» забезпечує комплексний підхід до соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів через інтеграційні, мовні, соціальні та культурні модулі, що сприяє успішній адаптації дітей у новому середовищі.

Психологічна підтримка

1. Групова терапія та підтримка включає проведення групових сесій, де діти можуть ділитися своїм досвідом і підтримувати один одного. Тематичні обговорення, арт-терапія і вправи на зменшення стресу є частиною програми.
2. Індивідуальні консультації надають психологічну допомогу дітям з особливими потребами. Це включає індивідуальні сеанси з психологами, розробку особистих планів підтримки, а також когнітивно-поведінкову терапію і психологічні тренінги.

Групова терапія є важливим компонентом психологічної підтримки дітей, які переживають адаптаційні труднощі у новому середовищі. У рамках групових сесій діти мають можливість обмінюватися своїм досвідом, що сприяє створенню підтримуючого середовища та зменшенню відчуття ізольованості. Групові сесії організовуються на регулярній основі, дозволяючи дітям ділитися своїми переживаннями, а також слухати та підтримувати один одного.

Тематичні обговорення, що є частиною групової терапії, фокусуються на специфічних темах, таких як переживання еміграції, адаптація до нового середовища або інтеграція в нову культуру. Ці обговорення допомагають дітям розуміти, що вони не одні у своїх труднощах, і забезпечують їм можливість ділитися стратегіями подолання труднощів.

Арт-терапія є ще одним важливим елементом групової підтримки. Вона включає використання художніх технік, таких як малювання, ліплення чи створення колажів, для вираження емоцій і переживань. Арт-терапія дозволяє дітям виразити свої почуття, що може бути особливо важливим для тих, хто має труднощі з вербальним вираженням своїх емоцій.

Вправи на зменшення стресу, такі як дихальні техніки, медитація та релаксаційні вправи, є також невід'ємною частиною групової терапії. Ці вправи допомагають дітям розвивати навички саморегуляції, що є ключовим аспектом у подоланні стресу та тривожності, пов'язаних з адаптацією до нових умов.

Індивідуальні консультації забезпечують персоналізовану психологічну допомогу для дітей з особливими потребами, які можуть не відчувати себе комфортно в груповій терапії або мають специфічні проблеми, що потребують індивідуального підходу. Індивідуальні сеанси з психологами дозволяють глибше дослідити особисті труднощі дитини, надавати цілеспрямовану підтримку та розробляти індивідуальні плани підтримки.

У рамках індивідуальних консультацій психологи застосовують різноманітні терапевтичні методи, серед яких когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є однією з основних. КПТ фокусується на виявленні та зміні негативних патернів мислення і поведінки, що допомагає дітям краще адаптуватися до нових умов і зменшити симптоми тривожності та депресії.

Психологічні тренінги, такі як тренінги з розвитку навичок вирішення проблем, управління стресом та емоційної регуляції, є важливою частиною індивідуальної підтримки. Вони допомагають дітям розвивати практичні навички, які можуть бути корисними для покращення їхнього емоційного стану та адаптації до нових умов життя.

Психологічні консультації також включають розробку особистих планів підтримки, що враховують специфічні потреби дитини, її сімейну ситуацію та інші індивідуальні фактори. Це може включати рекомендації щодо організації навчання, соціальної інтеграції, а також можливих додаткових ресурсів і підтримки, необхідної для успішної адаптації дитини.

Таким чином, психологічна підтримка, як через групову терапію, так і через індивідуальні консультації, спрямована на полегшення адаптаційного процесу дітей зовнішніх мігрантів. Вона включає в себе різноманітні підходи та техніки, які допомагають дітям краще справлятися з емоційними та соціальними труднощами, пов'язаними з інтеграцією в нове середовище.

Освітня підтримка

1. Академічні підготовчі курси надають допомогу в освоєнні нових освітніх стандартів. Це включає інтенсивні курси з основних предметів і допомогу у виконанні домашніх завдань через індивідуальні та групові заняття.
2. Курси культурної адаптації допомагають дітям ознайомитися з освітніми програмами та культурними традиціями нової країни. Лекції, інтерактивні заняття і практичні заняття з вчителями сприяють швидшій адаптації.

Академічні підготовчі курси забезпечують важливу підтримку для дітей зовнішніх мігрантів у процесі освоєння нових освітніх стандартів. Ці курси фокусуються на основних предметах, які є критичними для успішного навчання в новій освітній системі. Інтенсивні курси з математики, науки, мов і соціальних наук організовуються з урахуванням специфічних потреб дітей, які тільки починають вивчати нову програму.

Індивідуальні заняття дозволяють учням отримати персоналізовану допомогу від кваліфікованих викладачів, що допомагає їм усунути прогалини у знаннях та краще зрозуміти нові концепти. Такі заняття можуть включати в себе пояснення складних тем, розробку стратегії для виконання домашніх завдань та підготовку до контрольних і тестів.

Групові заняття також є важливим компонентом академічної підтримки. Вони сприяють створенню колективного навчального середовища, де діти можуть обмінюватися досвідом і знаннями, а також отримувати допомогу в виконанні спільних завдань. Групові сесії часто включають в себе вирішення проблемних завдань, роботу над проектами та підготовку до презентацій.

Курси культурної адаптації спрямовані на ознайомлення дітей із освітніми програмами та культурними традиціями нової країни. Ці курси включають в себе лекції, інтерактивні заняття та практичні сесії з участю місцевих вчителів та культурних експертів. Лекції охоплюють ключові аспекти нової освітньої системи, такі як структура навчання, оцінювання, а також специфічні вимоги та очікування.

Інтерактивні заняття дозволяють дітям активно взаємодіяти з новими культурними контекстами через ігри, рольові ігри та симуляції реальних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися в навчальному середовищі. Це допомагає дітям краще зрозуміти культурні норми та соціальні правила, що є важливим для їхнього комфортного інтеграційного процесу.

Практичні заняття, організовані разом з місцевими вчителями, включають в себе огляд навчальних матеріалів, проведення пробних уроків і участь у культурних заходах. Це дає дітям можливість спостерігати і адаптуватися до особливостей навчання та культури, а також налагоджувати зв'язки з місцевими учнями і вчителями.

Обидва аспекти освітньої підтримки – академічні підготовчі курси та курси культурної адаптації – спрямовані на забезпечення ефективної інтеграції дітей зовнішніх мігрантів у нову освітню систему та соціокультурне середовище. Вони допомагають дітям успішно справлятися з академічними і культурними викликами, створюючи умови для їхнього всебічного розвитку та соціальної адаптації.

Дозвіллєві активності

1. Спортивні та культурні заходи включають організацію спортивних тренувань, культурних подій і мистецьких виставок, що сприяють соціалізації і розвитку фізичних навичок.
2. Волонтерські програми дозволяють дітям брати участь у місцевих соціальних проектах і благодійних заходах, що сприяє розвитку соціальної відповідальності і співпраці.

Спортивні та культурні заходи є важливими елементами підтримки соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів. Організація спортивних тренувань охоплює широкий спектр активностей, включаючи командні і індивідуальні види спорту, такі як футбол, баскетбол, плавання та легка атлетика. Регулярні тренування не тільки сприяють фізичному розвитку дітей, але й допомагають їм налагоджувати соціальні зв'язки, працювати в команді та вчитися дотримуватись правил. Спортивні заходи також допомагають зменшити стрес і тривожність, що може виникати у дітей через адаптаційні труднощі.

Культурні події і мистецькі виставки є важливими для розвитку культурної обізнаності та інтеграції дітей у нове середовище. Організація таких подій включає в себе проведення виставок, де діти можуть презентувати свої творчі роботи, участь у театральних постановках, музикуванні та танцях. Ці заходи дозволяють дітям виразити себе через мистецтво, сприяють їхній творчій самореалізації і

допомагають їм краще інтегруватися в нову культуру, розуміти культурні традиції та норми. Культурні події також створюють можливості для взаємодії між дітьми з різних культурних середовищ, що сприяє формуванню нових соціальних зв'язків та підтримує міжкультурний діалог.

Волонтерські програми є важливим аспектом соціальної інтеграції, надаючи дітям можливість активно брати участь у місцевих соціальних проектах і благодійних заходах. Участь у волонтерських програмах сприяє розвитку соціальної відповідальності, емпатії та навичок співпраці. Діти можуть бути залучені до різних видів волонтерської діяльності, таких як допомога в організації заходів, участь у екологічних проектах, робота з літніми людьми чи участь у благодійних акціях.

Волонтерські програми також допомагають дітям розвивати навички організації та управління проектами, сприяють їхній соціалізації та підвищенню впевненості в собі. Взаємодія з місцевими громадами через волонтерську діяльність дозволяє дітям краще розуміти соціальні потреби і виклики, з якими стикаються їх нові сусіди, і активно долучатися до покращення життя в новому середовищі.

Обидва ці аспекти — спортивні та культурні заходи та волонтерські програми — мають на меті забезпечення всебічного розвитку дітей, сприяння їхній соціалізації та інтеграції в нове середовище. Вони допомагають дітям адаптуватися до нових умов, розвивати важливі соціальні навички і відчувати себе частиною нової громади.

Оцінка ефективності програми

Для забезпечення ефективності програми проводиться регулярний моніторинг і оцінка її результатів. Це включає отримання зворотного зв'язку від батьків і учасників, аналіз результатів моніторингу та внесення коректив у програму на основі отриманих даних.

Авторська програма діяльності адаптаційно-дозвілєвого центру «Діти світу» забезпечує комплексний підхід до соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів, охоплюючи інтеграційні, психологічні, освітні та дозвілєві аспекти. Програма сприяє успішній адаптації дітей і допомагає їм знайти своє місце в новому середовищі.

2.2. Методологічні рекомендації для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів

Підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів є складним і багатограним завданням, яке вимагає системного підходу та впровадження ефективних методів і стратегій. Успішна адаптація дітей до нового соціокультурного середовища можлива лише за умови реалізації комплексних методологічних заходів, що враховують індивідуальні потреби кожної дитини та специфіку нового середовища.

Першим важливим кроком є розробка індивідуалізованих адаптаційних планів, що повинні бути сформовані з урахуванням особистих потреб, культурних особливостей і рівня знання мови дитини. Процес розробки таких планів включає оцінку початкового рівня адаптації, що передбачає визначення рівня знання мови, академічних навичок, соціальних навичок та емоційного стану дитини на момент прибуття. Наступним етапом є встановлення конкретних цілей адаптації, таких як покращення мовних навичок, розвиток соціальних зв'язків та академічна підтримка. Важливим аспектом є визначення ресурсів, які можуть включати доступ до мовних курсів, психологічної підтримки, освітніх програм і соціальних активностей. Не менш важливою частиною є регулярний моніторинг прогресу дитини і корекція плану в разі потреби, що забезпечує гнучкість і ефективність адаптаційного процесу.

Інтеграція навчальних та культурних компонентів у навчальний процес є наступним ключовим аспектом. Для цього необхідно використовувати культурно-орієнтовані навчальні матеріали, що враховують культурні особливості дитини та нової країни. Крос-культурні програми повинні включати вивчення культурних аспектів нової країни через інтерактивні заняття, екскурсії та культурні події. Залучення місцевих учнів як менторів також є ефективним засобом підтримки адаптації, оскільки це дозволяє дітям налагоджувати соціальні зв'язки і отримувати підтримку у навчанні та соціальних взаємодіях.

Психологічна підтримка є надзвичайно важливою для успішної адаптації і має включати психологічні тренінги, групову терапію та індивідуальні консультації. Психологічні тренінги мають бути орієнтовані на управління стресом, розвиток емоційного інтелекту і соціальних навичок. Організація групових сесій, де діти можуть ділитися своїми переживаннями і отримувати підтримку від однолітків і фахівців, є важливим елементом психологічної підтримки. Індивідуальні консультації, що включають сеанси з психологами, розробку особистих планів підтримки, когнітивно-поведінкову терапію і психологічні тренінги, дозволяють надавати цільову допомогу дітям з особливими потребами або серйозними адаптаційними труднощами.

Співпраця з родинами є ще одним ключовим аспектом для успішної адаптації дітей. Інформаційні сесії для батьків повинні охоплювати питання освітньої системи, культурних особливостей та доступних ресурсів. Залучення родин до процесу адаптації, участь батьків у школі, культурних заходах і волонтерських програмах сприяє створенню підтримуючого середовища для дітей. Підтримка сімейного середовища також включає допомогу родинам у вирішенні економічних і соціальних труднощів, які можуть впливати на адаптацію дітей.

Регулярна оцінка і вдосконалення програм підтримки є необхідними для їхньої ефективності. Збір зворотного зв'язку серед дітей, батьків і фахівців, аналіз результатів адаптації і внесення корективів у програми дозволяють постійно вдосконалювати підтримку та забезпечувати її актуальність і ефективність.

Впровадження цих методологічних рекомендацій допоможе забезпечити всебічну підтримку дітей мігрантів, сприяючи їх успішній соціальній адаптації і інтеграції в нове середовище. Тільки комплексний підхід, що включає індивідуалізовану підтримку, інтеграцію навчальних і культурних компонентів, психологічну підтримку, активну співпрацю з родинами та регулярну оцінку програм, може забезпечити успішну адаптацію дітей і їх комфортне життя в новому середовищі.

Для ефективного впровадження методологічних рекомендацій для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів, необхідно дотримуватися системного підходу, що включає планування, реалізацію та оцінку програм підтримки.

1. Планування і підготовка

1. Оцінка потреб та ресурсів:

- Проведіть детальну оцінку потреб дітей мігрантів, їх родин і існуючих ресурсів в межах програми. Це може включати опитування, інтерв'ю з дітьми, батьками, педагогами та соціальними працівниками.
- Визначте наявні ресурси, такі як психологи, мовні інструктори, культурні консультанти та соціальні працівники.

2. Розробка адаптаційних планів:

- Створіть індивідуалізовані адаптаційні плани для кожної дитини, враховуючи її особисті потреби, рівень знання мови та культурні особливості.

- Розробіть план інтеграції навчальних і культурних компонентів у навчальний процес.

3. Формування команди фахівців:

- Залучіть фахівців для реалізації програм підтримки: психологів, мовних інструкторів, культурних аналітиків та соціальних працівників.
- Організуйте тренінги та навчання для фахівців, щоб забезпечити єдине розуміння методів і підходів.

2. Реалізація програм підтримки

1. Інтеграція навчальних і культурних компонентів:

- Запровадьте культурно-орієнтовані навчальні матеріали і курси, що допоможуть дітям адаптуватися до нової освітньої системи.
- Організуйте крос-культурні програми, включаючи інтерактивні заняття, екскурсії та культурні події.

2. Психологічна підтримка:

- Розпочніть проведення психологічних тренінгів, групових терапевтичних сесій та індивідуальних консультацій відповідно до розроблених планів.
- Забезпечте доступ до ресурсів для управління стресом і розвитку соціальних навичок.

3. Співпраця з родинами:

- Проведіть інформаційні сесії для батьків, щоб ознайомити їх з освітньою системою, культурними особливостями та доступними ресурсами.
- Залучайте батьків до участі в шкільних і культурних заходах, а також у волонтерських програмах.

3. Оцінка і вдосконалення

1. Збір зворотного зв'язку:

- Організуйте регулярний збір зворотного зв'язку від дітей, батьків, педагогів і фахівців, щоб оцінити ефективність програм підтримки.
- Використовуйте опитування, інтерв'ю та фокус-групи для отримання детальної інформації.

2. Аналіз результатів:

- Аналізуйте дані про адаптацію дітей, зокрема їх успіхи в навчанні, соціальних взаємодіях та емоційному стані.
- Виявляйте сильні та слабкі сторони програм, а також будь-які проблеми, що виникають.

3. Корекція і вдосконалення:

- На основі зібраного зворотного зв'язку та аналізу результатів вносьте корективи у програми підтримки.
- Оновлюйте адаптаційні плани, освітні матеріали та методи роботи, щоб краще відповідати потребам дітей і їх родин.

4. Постійний моніторинг і підтримка

1. Регулярний моніторинг:

- Проводьте регулярний моніторинг прогресу дітей і ефективності програм підтримки для забезпечення їхньої актуальності.
- Організуйте періодичні оцінки результатів для коригування підходів.

2. Підтримка і розвиток:

- Забезпечте постійну підтримку дітей і родин у процесі адаптації.
- Розвивайте нові ініціативи та програми на основі накопиченого досвіду та змін у потребах дітей і суспільства.

Застосування цього системного підходу забезпечить всебічну підтримку дітей мігрантів, що сприятиме їх успішній соціальній

адаптації і інтеграції в нове середовище. Важливо, щоб впровадження програм було гнучким і відповідало змінам у потребах дітей та умовах, що їх оточують.

ВИСНОВКИ

Вивчення теоретичних основ соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів, зокрема в контексті сучасних конфліктних ситуацій, таких як війна, виявляє ряд ключових аспектів і проблем, які потребують особливої уваги та системного підходу. Проблеми, з якими стикаються родини з дітьми мігрантів через війну, мають глибокий і багатогранний характер, що вимагає комплексного розгляду і розробки ефективних стратегій підтримки.

В аспекті соціальної роботи з дітьми зовнішніх мігрантів особлива увага повинна приділятися індивідуалізованому підходу, який забезпечує персоналізовану підтримку відповідно до унікальних потреб

кожної дитини. Важливими елементами є розробка адаптаційних планів, що враховують культурні, мовні та соціальні особливості, а також забезпечення доступу до психологічної, академічної та культурної підтримки.

Особливості соціальної роботи з дітьми мігрантів передбачають необхідність використання комплексних методів для подолання мовних бар'єрів, підтримки психологічного благополуччя та розвитку соціальних зв'язків. Ефективна соціальна робота повинна включати впровадження інтеграційних програм, що сприяють успішній адаптації дітей, забезпечення їхнього емоційного комфорту і соціальної інтеграції через освітні, культурні та соціальні ініціативи.

Комплексний підхід до вирішення проблем дітей зовнішніх мігрантів через війну є критично важливим для забезпечення їхньої успішної адаптації та інтеграції в нове середовище. Залучення мультидисциплінарних команд фахівців і реалізація ефективних програм підтримки допоможуть зменшити негативний вплив травмуючих факторів і сприятимуть загальному благополуччю дітей і їхніх родин.

Авторська програма діяльності адаптаційно-дозвіллевого центру «Діти світу» розроблена з метою комплексного підходу до соціальної адаптації дітей зовнішніх мігрантів, що включає кілька ключових модулів, кожен з яких спрямований на вирішення специфічних проблем та потреб цієї категорії дітей.

Для підвищення рівня соціальної адаптації дітей мігрантів важливо реалізувати кілька ключових методологічних рекомендацій. Перш за все, необхідно забезпечити індивідуалізований підхід до кожної дитини, що передбачає розробку індивідуальних планів підтримки на основі оцінки її потреб і можливостей. Цей підхід дозволяє враховувати

специфічні труднощі, з якими стикається дитина, та надавати відповідну підтримку.

Систематичне впровадження мультидисциплінарних команд фахівців є ще одним важливим аспектом. Залучення психологів, соціальних працівників, мовних інструкторів і культурних консультантів забезпечує всебічний підхід до підтримки дітей. Така команда дозволяє комплексно вирішувати питання, що виникають у процесі адаптації, і надавати різноманітну підтримку, необхідну для успішної інтеграції.

Тільки систематичне і продумане впровадження всіх цих аспектів забезпечить ефективну підтримку і допомогу в адаптаційних процесах, що дозволить дітям успішно інтегруватися в нове соціальне середовище і розвиватися в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю (24 квітня 2019 року); за заг. ред. О.Г. Льовкіної, Р.А. Калениченка. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019, 468 с.
2. Амджадін Л.М., Малиновська О.А., Миронюк І.С. Аналітичний звіт за результатами біоповедінкового дослідження «Моніторинг поведінки та поширеності ВІЛ-інфекції серед українських

- трудоу мiгрантiв, як компонент епiднагляду за ВiЛ другого поколiння» / Л.М. Амджадiн, О.А. Малиновська, I.С. Миронюк та iн. – К.: МБФ «Мiжнародний альянс з ВiЛ/СНiД в Украiнi», 2012.
3. Андросович К. А. Аналіз сутності та змісту соціальних аспектів адаптації особистості. Зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні тенденції розвитку світової психологічної та педагогічної практики», 26-27 груд. 2014 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С. 39-45.
 4. Балакірева О.В. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / О.В. Балакірева // Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2014 р.). – Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>
 5. Блінова О. Проблема психологічного здоров'я мігрантів. / О. Блінова // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2009. – № 14. – 78 с.
 6. Бочкор Н.П., Дубровська Є.В., Залеська О.В. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська та iн. – К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.
 7. Дослідження «ВПО та приймаюча громада» проведене Європейською дослідницькою асоціацією (ERA) для проекту Українська ініціатива з підвищення впевненості (UCBI), [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cloud.mail.ru/public/3mSh/81srznM6k>
 8. Жданович Ю. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708775/1/_21-1_204-213_%D0%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf

9. Кононенко О., Григоращенко А. Психологічні особливості адаптації дітей в умовах війни та еміграції. Психологія та соціальна робота. 2022. Вип. 1-2(55-56). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/items/8a00e368-5b45-4501-9c9c-37bad22a50fb>
10. Міграційний рух населення. Статистичні дані державної служби статистикт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Міграція як чинник розвитку в Україні. – К.: МОМ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf
12. Міграція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/18800413/sotsiologiya/migratsiya>
13. Переселенці очима соціологів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/news/showNews.do?neprohani_zaprosheni_realnij_obraz_pereselentsya_na_lvivshhini&objectId=540386
14. Пігіда В. М. Проблема зовнішньої трудової міграції населення: соціально-педагогічний аспект / В. М. Пігіда // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 12-14
15. Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя (початок) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – № 4. – 2002.

16. Психосоціальна допомога дітям трудових мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychology.com.ua/psixosocialna-dopomoga-dityam_trudovix-migrantiv-kriza-znachushhix-vidnosin-yuliya-grishhuk/
17. Розов В. Методики оцінки і самооцінки адаптивних індивідуально-психологічних властивостей особистості. Практична психологія та соціальна робота. 2007. № 7. С. 14–16.
18. Самарська М. В. Профілактика та корекція депресивних станів дітей трудових мігрантів (методичний посібник) [Електронний ресурс] / Марія Василівна Самарська // Освіта.уа. Середня освіта. Форум «Урок». Психологія. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/14045
19. Таранова А. О. Діти трудових мігрантів: пошук механізмів соціальної адаптації / А. О. Таранова // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – Вип. 11. – С. 143-152.
20. Трубавіна І.М., Куратченко І.Є. Методичні рекомендації «Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи». – Харків: ХНПУ, 2017. – 28 с.
21. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – м. Маріуполь. 9 червня 2017 р. – Маріуполь : Дом ДУУ, 2017. – 311с.
22. Хацівська М. Проблеми навчання дітей мігрантів та особливості їх соціальної адаптації. Психологія XXI століття: здобутки та перспективи. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/download/289/289>

23. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи / В. Шелюк // Соціально-політичний журнал «Перспективи». — Одеса: 2001. — № 3 (15). — С. 4-50.
24. Щодо вдосконалення соціального захисту дітей трудових мігрантів”. Аналітична записка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/825/>
25. Янченко К. Особливості соціальної адаптації дітей дошкільного віку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ird.npu.edu.ua/files/ynchenko_2.pdf
26. O.Kononenko, O. Blynova, I.Popovych, N.Semenova, Y.Kashyrina, O.Ursulenko (2020) Personality factors of choosing adaptation strategies in a different cultural environment by labor migrants from Ukraine. Amazonia Investiga. Vol. 9. Issue 32. pp. 45-54.